

OHANGLAR JILOLANGANDA

Xalniyazova Ra'no Quvonichboy qizi

O'zbekiston davlat konservatoriyasi Nukus filiali

San'atshunoslik yo'nalishi bo'yicha 1-bosqich talabasi.

Ilmiy rahbar: Charshemov Jamil

Annotatsiya: Ushbu maqaloda "Báhár súygen", "Ózbekstanım", "Sarbinaz", "Dilxiroj" kabi o'zbek va qoraqalpoq xalq qo'shiqlari, asarlarning kelib chiqish tarixi, ularning ijrochilari haqida ma'lumot va asalar tahlil qilinib, ochib beriladi.

Kalit so'zlar: kompozitor, madaniyat, musiqa, raqs, qo'shiq, doston, ustoz, baxshi, kuy, vokal.

Аннотация: В данной статье раскрыты узбекские и каракалпакские народные песни, такие как «Бахар суйген», «Узбекстаным», «Сарбиназ», «Дилхирож», дана история происхождения произведений, сведения об их исполнителях, проведен анализ.

Ключевые слова: композитор, культура, музыка, танец, песня, эпос, учитель, бакши, мелодия, вокал.

Abstract. In this article, Uzbek and Karakalpak folk songs, such as "Báhár súygen", "Ózbekstanım", "Sarbinaz", "Dilkhijroj", the history of the origin of the works, information about their performers, and analysis are revealed is given.

Keywords: composer, culture, music, dance, song, epic, teacher, bakshi, tune, vocal.

Bugungi kunda folklor san'atining rivojlanib, xalqimizning milliy ongi, milliy g'ururi, milliy iftixori, ma'naviy dunyosi kundan-kunga boyib bormoqda. Folklor san'ati an'alarini yanada rivojlantirib, ularni yosh avlod turmush tarziga singdirib borish shu jarayon muhim hisoblanadi. Hamda buning uchun barcha yetarli shart-sharoitlar yaratilgan.

Inson qadimdan atrof muhitda ro'y berayotgan voqea-hodisalarga o'z munosabatini bildirgan. Bu munosabat, avvalo, turli xatti-harakadar, ovozlar, ehtiroslar vositasida amalga oshgan. Keyinchalik so'zlar, so'z yig'indisi, raqslar histuyg'ularni ifodalagan. Yana keyinroq odamlar o'zlaricha dunyoning, tabiatning, hayvonlar, o'simliklar, tog'lar, suvlarning paydo bo'lishini o'ylab topdi. Yigitlar, qizlar muhabbat haqida qo'shiqlar bastalab, kuylay boshladi. Mard va jasur yigitlari

haqida, ularning g‘aroyib qahramonliklari haqida afsona va rivoyatlar paydo bo‘ladi. Bugungi kunda biz ularni “xalq og‘zaki ijodi” deb atashga odatlanganmiz.

Xalq qo‘shiqlari O‘rta Osiyo xalqlarida nota yozuvi bo‘lmaganligi sababli avloddan-avlodga, ustoz shogird yo‘llari bilan yetib kelgan. Har bir qo‘shiq o‘zining ma‘nosi jihatdan lirik mazmun bilan she‘riy qatorlar cholg‘u jo‘rligidagi ovozlari uchun yaratiladi. Xalq qo‘shiqlari: mehnat, tarixiy, Vatan va Vatanni sevish, dasturiy, sevgi-muhabbat, qizlar uchun hamda diniy qo‘shiqlar va boshqa bir qancha turlari mavjud. Qo‘shiqlar ijro etilishida ijrochidan katta mahorat talab qilinadi. Hamda har bir xalq qo‘shiqlarini qayta ishlash, qayta notaga tushirishi mumkin.

Bizning o‘quv dargohimizda “Xalq qo‘shiqlarini notalashtirish” fani o‘tiladi. Bu fanda biz ustozimiz bilan birgalikda o‘zbek, qoraqalpoq va boshqa xalq qo‘shiqlarini ovoz va fortepiono uchun moslashtirdik. Jumladan, „Báhár súygen“, “O‘zbekstanim”, “Sarbinaz”, “Dilxiroj” kabi o‘zbek va qoraqalpoq xalq qo‘shiqlarini qayta ishlab chiqdik.

“Báhár súygen”- asari vokal uchun qayta ishlandi. She‘ri Jolmurza Aymurzaev, musiqasi esa Japaq Shomuratov yozgan.

Jolmurza Murza o‘g‘li Aymurzayev Qoraqalpoq shoiri va dramaturgi, Hozirgi qoraqalpoq adabiyotining asoschilaridan biri, O‘zbekiston va Qoraqalpog‘iston xalq yozuvchisi. O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan san‘at arbobi hisoblanadi.

Japaq baxshi (aslida Jabborbergan) Shomuratov. Qoraqalpoq baxshisi va bastakori. Qoraqalpog‘iston va O‘zbekiston xalq artisti. Berdaq nomidagi Qoraqalpog‘iston Davlat mukofoti sovrindori. “G‘arib oshiq”, “Xirmondali”, “Yusuf Ahmad”, “Go‘ro‘g‘li”, “Sayotxon Hamro”, “Bozirgon” dostonlarini mahorat bilan kuylagan. Kompozitor O. Halimov bilan hamkorlikda “Suymaganga suykanma”(S. Xo‘janioyov, 1945), “Oygul Obod”, “Orol qizi”, “Ziyoda”, “Berdaq” (J.Oymirzayev, 1946, 1947, 1948, 1950) musiqali drama va komediyalar muallifi. 200 ga yaqin kuy va qo‘shiq muallifi, ayniqsa “Amudaryo”, “To‘lqin”, “Tug‘ishgan o‘zbek xalqiga”, “Bog‘lar”, “Botir qizlar”, “Cho‘ponlar” va boshqa ko‘plab asarlar mavjud. Shular orasida „Báhár súygen” qo‘shig‘i eng mashhurlardan biri deb aytsak adashmaymiz

“Báhár súygen” asari Iya minor tonalligida 2/4 o‘lchovida yozilgan bo‘lib, Moderato tempida ijro etiladi.

Bu asar mazmuni “Bahor” to‘g‘risida bo‘lib, bahor shabadasi, tabiat jonlanishi kabi jihatlar tasvirlangan.

“O‘zbekistonim”- vokal uchun qayta ishlangan bo‘lib, she‘ri J.Berdiev (hozirgi kun shoirlaridan biri), Q.Xilalov musiqasi hisoblanadi.

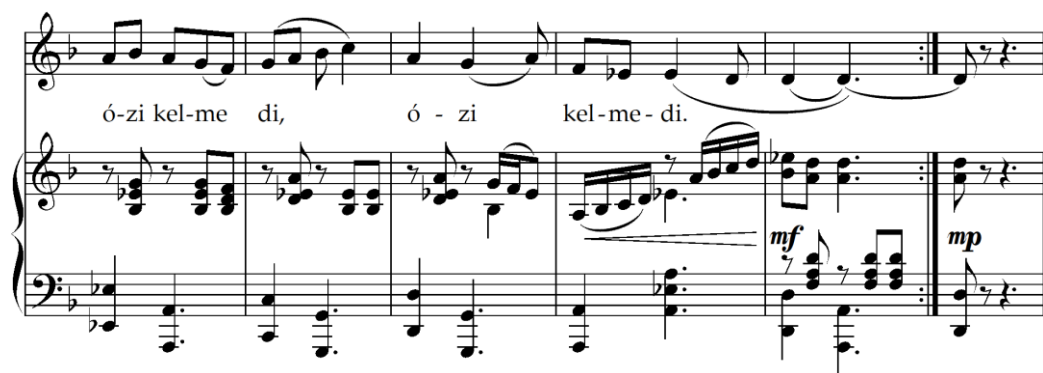
Ushbu qo‘shiqda ya‘ni O‘zbekistanim asarida quyoshli o‘lka, osmoni tiniq, tinchliksevar yurt ochiq ko‘ngli xalq, mehmondo‘st kabi yaxshi xususiyatlar bilan O‘zbekistonni ta‘riflagan.

Bu asar qo‘shiq - oddiy shaklida 4/4 o‘lchovida yozilgan bo‘lib, re-minor tonalligida, Moderato tempida ijro etiladi.

Yana bir asarimiz “Sarbinaz”- bu qayta ishlangan asar xalq qo‘shig‘i hisoblanib, dastavval “G‘arib oshiq” dostonida olingan hamda shu dostonidagi eng mashhurlaridan biri hisoblanadi. “Sarbinaz” re-minor tonalligida yozilgan bo‘lib, o‘lchovi 5/8, Moderato tempida ijro etiladi.

Asar choraktaliklar, sakkizliklar, o‘n oltitaliklar hamda nuqtali cho‘zimliklardan iborat. Kuyning boshidagi 6 ta takt asarga kirish ya’ni muqaddima sifatida boshlanadi. Asar jami 50 ta taktdan iborat. Kuyni chiroyli jarangdor chiqshi uchun dinamik belgilardan foydalanilgan bo‘lib, ular ijro davomida o‘zgarib turadi. Asar boshlanishida forte bilan boshlanib, yakuni mezzo piano bilan yakunlangan.

Keyingi asarimiz – **Dilxiroj** - Dilhirash (fors. — dilni tirnovchi) — o‘zbek, uyg‘ur va tojik xalqlarining mumtoz raqs kuyi hisoblanadi. Bosh ohangi rivojlanishi jarayonida peshrav (ya’ni ashula yo‘lida cholg‘u muqaddima vazifasida bajaruvchi) uslubi yetakchi o‘rin tutadi. Dilxirojning ommabop yallalarga yaqin ashula yo‘li ham mavjud bo‘lib, Tojikistonda “Siynaxurush” deb yuritiladi. Lad va kuy-ohang asoslari Buzruk maqomi yo‘llariga yaqin.

Hozirgi qayta ishlagan bu asar oddiy uch qisimli shakl hisoblanib, “mi frigiyy ladida”, Moderato tempida hamda 2/4 o‘lchovida yozilgan.

Asar jami 41 taktdan iborat. Ammo asarning 11 taktida 3/4 o'lchovga o'zgaradi va dastlabki o'lchoviga qaytadi, keyin yana 39 taktida xuddi shu jarayon qaytalaniladi.

Kuy yarimtalik choraklik, sakkizlik, o'n oltilik, nuqtali cho'zimliklar va pazular mavjud. Shu qatorda ligalar ham. Dinomik belgilari o'zgarib turadi boshi „mezzo forte” dan boshlanib, oxiri „piano” bilan tugaydi. Shuningdek, asar boshidan oxirigacha ijro qilinib bo'lgach boshidagi 13 takti takrorlaydi.

“Xalq kuylarini notalashtirish” fanidan shunday xalq qo'shiqlarini saqlab qolish va bu asarlar katta sahnalarda ijro etilishi, davomiy qolishi maqsadida qayta ishlaymiz. Keyingi avlodga yetkazish, unitilmasligi, qadim tarixga boy asarlar qog'ozda bus butun qolish uchun asarlarni qayta ishlashda davom etamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Segizbaeva G., Kamalova G. J. CHARSHEMOVTIŃ DÓRETIWSHILIGINDE SAHNA HÁM KINO MUZIKASI //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 1. – С. 289-294.
2. Dauletyarova G., Kamalova G. A LOOK AT THE WORK OF TEACHER POLATBAY QURBANAZAROV //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 1. – С. 283-288.
3. Kamalova G. M. et al. KÓRKEM ÓNER TARAWÍNDA ÁDEBIYATLARDÍŃ TUTQAN ORNÍ //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 16. – №. 2. – С. 296-299.

4. Ulzada O., Kamalova G. M. QARAQALPAQSTANDA OPERA JANRINIŇ RAWAJLANIWI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 37. – №. 2. – С. 36-40.
5. Pirnazarov B., Kamalova G. PEOPLE'S FAVORITE SINGER SAGINBAI MATMURATOV //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 263-2668.
6. Чаршемов Ж. МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕК КИНОМУСИҚАСИ //Вестник музыки и искусства. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 16-22.
7. Charshemov J. Karakalpak bakhshis and schools of bakhshi art //Teoretical and Applied Science (ISSN: 2409-0085). – 2023. – Т. 118. – С. 178-180.
8. Jamil Charshemov. (2024). PROCESSES OF REALIZATION OF KARAKALPAK FOLKLORE IN SYMPHONIC MUSIC OF 30-80 YEARS OF XX- CENTURY. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(1), 33–36.
9. PROCESSES OF REALIZATION OF KARAKALPAK FOLKLORE IN SYMPHONIC MUSIC OF 1990-2010 OF XX-XXI CENTURY. (2024). *Western European Journal of Modern Experiments and Scientific Methods*, 2(1), 37-41.
10. Charshemov J. Problems of Using Karakalpak Folklore in Composers //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 270-273.
11. Charshemov J. A REVIEW OF MARKABAY JEMURATOV'S WORK //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 818-821.
12. Чаршемов Ж. БАЛЕТДА ЖЖ НОВЕР РЕФОРМАТОРЛИГИ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – Т. 33. – №. 2. – С. 20-25.
13. Charshemov J. XVI-XVII ASRLARDA VALETNING YEVIROPADA KLASSIK RAQS TURI SIFATIDA RIVOJLANISHI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 22-27.
14. Charshemov J., Muratbaeva R. JAŇA RUXTAĖI XALIQ QOSIQLARI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 16-21.
15. Charshemov J., Orazalieva G. BAROKKO DÁWIRINIŇ GARMONIYASÍ //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 49-53.